

ARAS

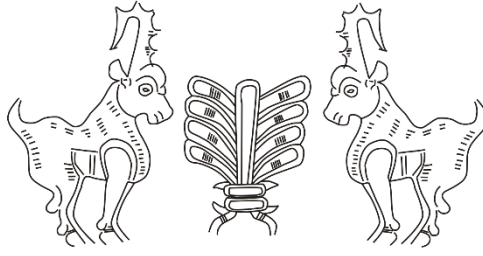
TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

3
2021

ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

TUJANES

SAYI / ISSUE 3

2021

ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
Adına İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. İbrahim DEMİRTAŞ

Editörler / Editors
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ
Doç. Dr. Bilcan GÖKCE

Yazım ve Dil Editörü / Spelling and Language Editor
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Adıgüzel

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor
Özden Dere

e-ISSN: 2717-6274

Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda bir kez online yayınlanmaktadır.

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi Editörlüğü
İğdir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 76000 Merkez-İğdir, Türkiye
Faks: +90 476 223 00 17 Tel.:+90 476 223 00 10/4635

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tujanes>

e-mail: tujanes@gmail.com

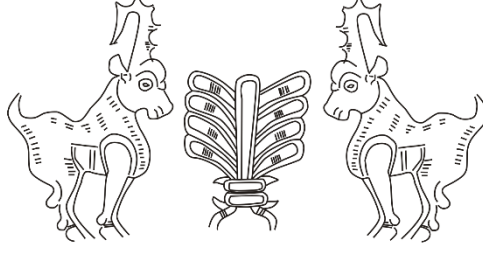
ARAS TÜRKİYE ESKİ YAKIN DOĞU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF ANCIENT NEAR EASTERN STUDIES

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan KONYAR (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail BAYKARA (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilcan GÖKCE (İğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Bülent GENÇ (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Bilimsel Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

- Prof. Dr. Gülriz KOZBE (Batman Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemalettin KÖROĞLU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER (German Archaeological Institute)
Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. R. Maria CZICHON (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahattin ÇELİK (İğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Goderdzi NARIMANISHVILI (Tbilisi State University)
Prof. Dr. Hasan BAHAR (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Stephan KROLL (Ludwig-Maximilians-University Munich)
Doç. Dr. Erkan KONYAR (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali OZAN (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail BAYKARA (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Metin ALPARSLAN (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmut AYDIN (Batman Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER CONTENTS

Esra KAÇMAZ LEVENT

A Group of Urartian Period Metal Objects from Mardin Museum

Mardin Müzesi'nden Urartu Dönemine Ait Bir Grup Metal Eser

ss/pp: 1-14

Pınar PINARCIK

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Fibula

A Group of Fibula from Elazığ Museum

ss/pp: 15-28

Umut PARLITI / EYÜP CANER

**Geography and Climate on the Site Selection of Archaeological Settlements:
Examples from Kura-Araxes Settlements in the Upper Euphrates-Malatya Basin**

Arkeolojik Yerleşimlerin Yer Seçiminde Coğrafyanın ve İklimin Etkisi:

Yukarı Fırat-Malatya Havzası'ndaki Kura-Aras Yerleşim Örnekleri

ss/pp: 29-53

Yunus ÇİFÇİ / Kazım ÖZKAN / Ergül KODAŞ

Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Çanak-Çömleksiz Neolitik A Evresi

Mimarisi ve “Nemrik Kültürü” Sorunsalı

Pre-Pottery Neolithic A Period Architecture and “Nemrik Culture”

Research Question of South-eastern Area of Boncuklu Tarla

ss/pp: 54-70

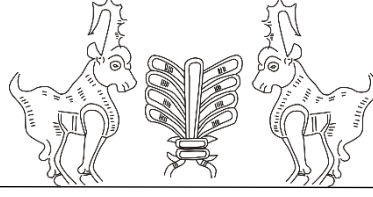

Fuat TÜRKER

Yukarı Göklü Nekropolü'nden Bir Grup Kaideli Çanak (Meyvelik) ve Bardak

A Group of Based-Bowl (Fruit-Stands) and Beaker from Yukarı Göklü Necropolis

ss/pp: 71-89

Araştırma Makalesi – Research Article
Başvuru / Submitted: 21.09.2021
Kabul / Accepted: 29.10.2021

ELAZIĞ MÜZESİ'NDEN BİR GRUP FİBULA

Pınar PINARCIK*

Öz

Makalede Elazığ Müzesi'nde bulunan on adet fibula değerlendirilmiştir. Fibulalar müzeye satın alma yolu ile kazandırılmıştır. Bu nedenle buluntu yerleri ve durumları hakkında veri bulunmamaktadır. Çalışmada fibulaların kullanım alanları ve işlevleri ile üretim ve bezeme tekniklerine açıklık getirilmeye de çalışılmıştır. Bronz üretimi olan fibulalar döküm tekniğinde üretilmiştir. Yuvarlak kesitli fibulaların kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş silmeler ve toruslar yer alır. Torus ve silmelerin sayıları iki ile üç arasında değişir. Eserlerin kilit yuvaları bir dörtgen plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuştur. Nitekim fibulaların çoğunluğunda kilit yuvasında parmaklar belirgin işlenmiştir. İğneyi oluşturan tel ise gövdenin bir ucuna iki veya üç kez sarılarak kullanılmıştır. Eserler gövde yapılarına göre üçgen ve yarım daire olmak üzere sınıflandırılmıştır. Çalışmada fibulaların tarihlendirilmesinde benzer örneklerden yararlanılmıştır. Böylelikle Elazığ Müzesi fibulaları M.Ö. VIII.-VII. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Elazığ Müzesi'nde sergilenen fibulaların elbiselerin uçlarını birleştirmenin yanı sıra kemer ya da kuşaklarda aksesuar olarak kullanıldığı önerilebilir. İncelemiş olduğumuz fibulalar bilinenlere yeni katkılar sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fibula, Urartu, Assur, Elazığ Müzesi, Giysi.

A Group of Fibula from Elazığ Museum

Abstract

In the article, ten fibulae found in Elazığ Museum were evaluated. The fibulae were brought to the museum by purchasing. For this reason, there is no data on their finding places and conditions. In the study, it has also been tried to clarify the usage areas and functions of the fibulae and the production and decoration techniques. The fibulae produced in bronze were produced by casting technique. There are symmetrically placed ridges and toruses on the arms of the circular-sectioned fibulae. The number of torus and ridges varies from two to three. The lock slots of the pieces were formed by forging a rectangular plate and bending it in the form of a hand. As a matter of fact, the fingers are clearly engraved in the lock slot in the majority of fibulae. The wire forming the needle was used by wrapping two or three times on one end of the body. The pieces are classified as triangular and semi-circular according to their body structure. Similar examples were used in the dating of fibulae in the study. Thus, the fibulas of Elazığ Museum were dated to the VIIIth-VIIth centuries BC. It can be suggested that the fibulae exhibited in Elazığ Museum were used as accessories for belts or sashes, as well as joining the ends of the dresses. The fibulae that we have examined are important in terms of providing new contributions to the known.

Keywords: Fibula, Urartu, Assyrian, Elazığ Museum, Clothing.

* Doç. Dr. Pınar PINARCIK, Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Düzce/TÜRKİYE, E-mail:pınarpinarcik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6757-1719.Söz konusu fibulalara çalışma izni veren Elazığ Müze Müdürlüğü'ne ve Müze Uzmanları Bilal Aydın ve Reyhan Haroğlu Kaya'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca fibulaların çizimini titizlikle yapan Arkeolog/Desinatör Rahime SELİM'e de teşekkür ederim.

EXTENDED ABSTRACT

Hooked needles used to fasten the two ends of a dress or fabric together are called fibula. Fibulae have been used as an ornament as well as functionality on clothes. Fibulae were used in different geographies and cultures in ancient times. As a matter of fact, in almost every period, these cultures have also produced their own fibula types depending on the developing technology. The fibulae which spread over a wide geographical area, have been used since the middle of the IInd millennium BC and reached their peak in the Iron Age. Information about the use and functions of fibulae was obtained by archaeological data. The generally accepted view in the studies on this subject is that fibulae are used to join the two ends of the clothes. In this context, it is understood by both visual data and grave findings that fibulae were used on the shoulder, chest, arm and belt. It has also been suggested that the fibulae may have been used as an accessory in dresses, as well as to fasten the ends of the dresses. It is also known that jewelry was used as an amulet or periapt against evil by human beings in ancient times. Although there is no data showing that fibulae were used for this purpose, it has been stated that fibulae had an important place in the ceremonial clothes of Phrygian kings. Thus, it is possible that the fibulae were used for religious purposes. In addition to these, as in many other jewelry examples, fibulae must have been used as a status indicator. Metals such as gold, iron, silver and bronze were used in the production of fibulae. From the fibulae unearthed in the Near East, it is understood that bronze was mostly preferred in their production. Forging and casting techniques were applied in the production of fibulae. It is also known that some fibulae made of bronze and iron were covered with gold. Gold and silver fibulae are mostly in forging technique. Sand casting technique was used in the production of bronze fibulae. In the ornaments seen on the fibulae, mostly linear and rarely granulated relief techniques were applied. The subject of our study is ten fibulae in Elazığ Museum. Ten fibulae that we will discuss in the article are bronze production. These were brought to Elazığ Museum by purchasing. For this reason, there is no data on finding status of the pieces. Body structures were taken as basis in determining the types of fibulae. Accordingly, fibulae of Elazığ Museum are divided into two types as ones with triangular and semicircular bodies. Fibulae made by casting technique are circular-sectioned. There are symmetrically placed toruses on the arms of the fibula. There are also one or two ridges among these toruses. The wire forming the needle is tied to one end of the body by wrapping it twice. The lock slot of the fibulae is formed by forging a plate and bending it in the form of a hand. Although most of them are undecorated, there are grooves made in the linear technique on the top of one example. In this context, it is certain that there is a division of labour in the production of fibulae that we have examined. Since early times, jewelry has been used by everyone, regardless of gender. Therewithal, the visual arts and the data obtained from the settlements and tombs confirm this. Fibulae, which constitute of a group of jewelry, were also used without gender discrimination. It is one of the accepted views that jewelry, which is an important accessory for human beings, also determines social status. Since the fibulae, which we have evaluated from Elazığ Museum and which constitute of a group of jewellery, were brought to the museum by purchasing, there is no data on the finding places and conditions. For this reason, it does not seem possible to clarify the place of fibulae in determining social status. Fibulae have been used as an accessory of clothes since the second millennium BC. As a matter of fact, it is known that the fibulae found in the royal tomb excavated in Gordion are an important part of the ceremonial costume of the Phrygian king. Again, in Khorsabad relief, Bor relief, Persepolis Apadana, Ivriz relief, Zincirli relief and Maraş relief, fibulae are depicted as a part of the clothing. The ten fibulae in Elazığ Museum are small in size. In this context, it can

be thought that these fibulae are used as accessories on belts or sashes, as well as combining the ends of the dresses. Among fibulae, similars of ones in triangular shape are seen in tombs of Deve Höyük II dated to 1st millennium BC, in layer SS78 dated to 1st millennium BC in Lidar Höyük; in Luristan; in Burial I dated to Period II at Hasanlu, Period I dated to approximately the last quarter of the 8th century BC at Tepe Nush-i Jan, tomb 36 dated to about the end of the 8th century BC in Marlık in Northwestern Iran; in room 23 of the Neo-Assyrian space J in Khorsabad in Northern Mesopotamia, and in the Neo-Assyrian layer in Nimrud and Assyria. Similar semicircular fibulae are found in tomb number 45 date to the Iron Age in Norşuntepe in Anatolia, in Adilcevaz Urartian period tombs, in layer TT78 dated to the 1st millennium BC in Lidar Höyük, in Urartian settlements Bastam, Toprakkale, Van Castle, Ayanis and Karmir-Blur and in the Urartian period tombs in Murat Tepe Höyük, Van/Altuntepe KM 14 tomb and Van/Kalecik Necropolis Ka.19 tomb among the Urartian necropolises. In addition to scientific archaeological excavations, there are also semicircular fibulae found as a result of illegal excavations and exhibited in Turkey and abroad. The fibulae found and studied in these museums have been dated to the Urartian Period. Ten fibulae in the collection of Elazığ Museum, on which we examined, were brought to the museum by purchasing. There is no data on finding status of these pieces. For this reason, similar examples were used in the dating of fibulae in the study. Thus, we can date the fibulae to the VIIIth-VIIth centuries BC.

Giriş

Elbise ya da kumaşın iki ucunu birbirine tutturmak için kullanılan çengelli iğneler fibula olarak tanımlanır (Muscarella 1964: 35-36; Bilir 2020: 24). Fibulalar kıyafetlerde işlevselliğin yanı sıra birer süs ögesi olarak da kullanılmıştır (Tekocak 2012: 27). Eski Çağ'da farklı coğrafya ve kültürlerde fibulalar kullanım görmüştür. Nitekim hemen her dönemde, gelişen teknolojiye bağlı olarak bu kültürler kendine özgü fibula tipleri de ortaya koymuşlardır. Geniş bir coğrafi alana yayılmış olan fibulalar, M.Ö. II. binin ortalarından itibaren kullanım görmüş ve Demir Çağı'nda ise zirve noktasına ulaşmıştır (Tekocak 2012: 28; Erdan 2017: 52-53). M.Ö. 13. yüzyılda Miken ticaretinin yaygınlaşması ile fibulalar Kıbrıs, Kilikya ve Orta Doğu'ya kadar ulaşmıştır (Stronach 1959: 181; Muscarella, 1967: 41-42; San 2006: 37; Tekcan 2012: 28). Yakındoğu'da ise ilk fibula örneklerinin M.Ö. 13. yüzyılın sonlarına doğru veya 12. yüzyılda görüldüğü belirtilmiştir (Muscarella 2007: 175; Tekcan 2012: 28). Ayrıca Yakındoğu'da fibulaların en erken örnekleri Kıbrıs, Filistin ve Suriye'den bilinir (Muscarella 1965: 233). Mezopotamya ve İran'da ise fibulalar M.Ö. 7. yüzyılda yaygın kullanılmıştır (Muscarella 1965: 233; San 2006: 37). İran Bölgesi'nin ise en erken fibulaları Luristan'dan bilinir (Muscarella 1965: 233). M.Ö. I. binde Kafkasya'da bölgeye özgü fibula tiplerinin üretimi söz konusudur. M.Ö. 8. yüzyılda Assur Krallığı'nda da fibula kullanılmıştır. Anadolu'da M.Ö. 8. yüzyılda yaşamış olan Frigler uygarlığı da fibula üretiminde önemli bir yere sahiptir (San 2006: 37; Erdan 2017: 53; Bilir 2020: 24). Ayrıca M.Ö. I. binde Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü Havzası merkez olmak üzere kurulmuş olan Urartu Krallığı'nın takı sanatında da fibulalar önemli bir yer tutar (Öğün 1979: 178-188; San 2006: 35-51; Belli 2010: 356-367).

Arkeolojik verilerden fibulaların kullanım yerleri ve işlevleri hakkında bilgiler elde edilmiştir. Bu konu üzerine yapılmış olan çalışmalarda genel olarak kabul edilen görüş, fibulaların elbiselerin iki ucunu birleştirmede kullanıldığıdır (Muscarella 1964: 35-36; San 2006: 37; Tekocak 2012: 27; Bilir 2020: 24). Nitekim Khorsabad (Muscarella 1967: pl. II/fig.1) ve Bor (Muscarella 1967: pl. V/fig. 6) kabartmalarında pelerin uçlarını birleştirmede kullanılan fibulalar bu görüşü destekler. Ayrıca Persepolis Apadanası (Muscarella 1967: pl. III-IV/figs. 2-

3), İvriz kabartması ve Zincirli kabartmalarında (Muscarella 1967: pl. VI/fig. 7) omuz kısmında; Persepolis Apadanası (Muscarella 1967: pl. VI/fig. 7) ve Maraş kabartmasında (Muscarella 1967: pl. VIII/fig. 8) kemer üzerinde fibulalar betimlenmiştir. Bunların yanı sıra Assur dönemi gömülerinde fibulalar iskeletlerin göğüs ya da omuz kısmına yakın bulunmuştur (Stronach 1959: 204). Bu bağlamda hem görsel verilerden hem de mezar buluntularından fibulaların omuz, göğüs, kol ve kemer üzerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fibulaların elbise uçlarını tutturmanın yanı sıra elbiselerde birer aksesuar olarak kullanılmış olabileceği de önerilmiştir (Tekocak 2012: 27). Ayrıca fibulaların boyutları da kullanımları ilgili bilgiler vermektedir. Keza “büyük fibulaların yün kalın kumaşları, küçük fibulaların ise keten gibi ince kumaşları tutturmak için kullanılmış olabileceği” önerilmiştir (Muscarella 1967: 51; Bilir 2020: dipnot 1). Eski Çağ’da insanoğlu tarafından takıların kötülere karşı birer muska ya da nazarlık olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Şimdilik fibulaların bu amaçla kullanıldığına dair veriler bulunmamakla birlikte Frig krallarının tören kıyafetlerinde fibulaların önemli bir yer tuttuğu ifade edilmiştir (Stronach 1959: 203; San 2006:38). Böylelikle fibulaların dini amaçlı kullanılmış olması da ihtimal dahilindedir. Bunların yanı sıra diğer birçok takı örneğinde olduğu gibi fibulalar statü göstergesi olarak da kullanılmış olmalıdır. Frig tümülüslerinde ele geçen fibula örneklerinden yola çıkılarak M.Ö. I. bin ortalarından itibaren kraliyet ailesi veya üst düzey yöneticilerin fibula kullanımlarının yaygınlaştığı ifade edilmiştir (Tekin 2018: 178).

Fibulaların üretiminde altın, demir, gümüş ve bronz gibi madenler kullanılmıştır. Yakındoğu’da bugüne kadar ele geçen fibulalardan, bunların üretiminde çoğunlukla bronzun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Fibulaların üretiminde dövme ve döküm teknikleri uygulanmıştır. Tunç ve demirden üretilen bazı fibulaların altın ile kaplandığı da bilinmektedir. Altın ve gümüş fibulalar çoğunlukla dövme tekniğindedir. Bronz fibulaların üretiminde ise kum kalıplarda döküm tekniği kullanılmıştır (San 2006: 39; Tekin 2018). Fibulalar üzerinde görülen süslemeler de çoğunlukla linear ve nadiren de olsa granüle ile kabartma teknikleri uygulanmıştır.

Elazığ Müzesi Fibulaları

Fibulalar Yakındoğu coğrafyasında geniş bir kullanım görmüştür. Elazığ Müzesi depolarında bulunan ve bu çalışmaya konu olan fibulaların da bilinen örneklerle birlikte değerlendirilmesi fibula tipolojisine katkı sağlayacaktır. Makalede ele alacağımız on adet fibula bronz üretimidir. Bunlar Elazığ Müzesi’ne satın alma yolu ile kazandırılmıştır. Bu nedenle eserlerin buluntu durumları ile ilgili veriler bulunmamaktadır. Fibulaların tiplerinin belirlenmesinde gövde yapıları temel alınmıştır. Buna göre Elazığ Müzesi fibulaları üçgen ve yarım daire gövdeliler olmak üzere iki tipe ayrılmıştır.

Katalog

Katalog No 1: Envanter No: 81 TMKC 3-25; Ölçüleri: Yük. 2 cm, Çap: 3 cm, İğne Uzun. 4 cm.

Tanımı: Üçgen gövdeli fibula sağlam durumdadır. Döküm tekniğinde yapılmış olan eser yuvarlak kesitlidir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş üç adet torus bulunur. Bu toruslar arasında ikişer adet silme yer alır. İğneyi oluşturan tel, gövdenin bir ucuna iki kez sarılarak bağlanmıştır. Fibulanın kilit yuvası ise bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuştur (Figür 1).

Benzerleri: Pedde 2000: Taf. 40/543, Taf. 70/1044.

Katalog No 2: Envanter No: 81 TMKC 2-67; Ölçüleri: Yük. 2 cm, Çap: 4 cm, İğne Uzun. 4 cm.

Tanımı: Fibula üçgen gövdeli olup tündür. Yuvarlak kesitli fibula döküm tekniğinde üretilmiştir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş iki adet torus ve bu toruslar arasında ikişer adet silme bulunur. İğneyi oluşturan tel, gövdenin bir ucuna üç kez sarılarak bağlanmıştır. Kilit yuvası bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle yapılmıştır. Nitekim kilit yuvasında baş parmak belirgindir (Figür 2).

Benzerleri: Muscarella 1988: 46, Fig. 52; Pedde 2000: Taf. 66/961.

Katalog No 3: Envanter No: 81 TMKC 3-23; Ölçüleri: Yük. 2,5 cm, Çap: 4 cm, İğne Uzun. kırık.

Tanımı: Üçgen gövdeli fibulanın iğne kısmı kırık ve eksiktir. Yuvarlak kesitli fibula döküm tekniğinde üretilmiştir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş dört adet silme yer alır. Kilit yuvası el formunda olup parmaklar belirgin şekilde işlenmiştir (Figür 3).

Benzerleri: Muscarella 1984: 416, Fig. 2; Pedde 2000: Taf. 57/785-786; Curtis 2013: Pl. LXXXVIII/1072.

Katalog No 4: Envanter No: 81 TMKC 3-24; Ölçüleri: Yük. 2 cm, Çap: 2 cm, İğne Uzun. 3 cm.

Tanımı: Fibula üçgen gövdeli olup sağlam durumdadır. Yuvarlak kesitli fibula döküm tekniğinde yapılmıştır. Eserin kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş üç adet torus ve bu toruslar arasında ikişer adet silme bulunur. İğneyi oluşturan tel, gövdenin bir ucuna iki kez sarılmış, kilit yuvası bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuştur (Figür 4).

Benzerleri: Muscarella 1988: 209, Fig. 317; Pedde 2000: Taf. 61/840; Curtis 2013: Pl. LXXXVIII/1071.

Katalog No 5: Envanter No: 82 TMKC 4-16; Ölçüleri: Yük. 4 cm, Çap: 4 cm, İğne Uzun. Kırık.

Tanımı: Sağlam durumda olan fibula üçgen gövdelidir. Eser döküm tekniğinde üretilmiş ve yuvarlak kesitlidir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş üç adet silme vardır. Kilit yuvası bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuştur. Nitekim kilit yuvasında parmaklar belirgin şekilde görülür (Figür 5).

Benzerleri: ---

Katalog No 6: Envanter No: 82 TMKC 5-1; Ölçüleri: Yük. 3 cm, Çap: 3 cm, İğne Uzun. Kırık.

Tanımı: Yarım daire gövdeli fibula yuvarlak kesitlidir. Döküm tekniğinde yapılmış olan fibulanın iğne kısmı kırık ve eksiktir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş bir adet torus vardır. Torusun alt ve üst kısmında birer silme bulunur. Eserin gövdesinin üst kısmı yivlerle benzenmiştir. Kilit yuvası bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuş olup baş parmak belirgindir. Eserin tepe kısmında bir halka yer alır (Figür 6).

Benzerleri: Schmidt 2002: 80, Taf. 65/976.

Katalog No 7: Envanter No: 82 TMKC 5-2; Ölçüleri: Yük. 2 cm, Çap: 2 cm, İğne Uzun. Kırık.

Tanımı: Fibula yarım daire gövdelidir. Yuvarlak kesitli eser döküm tekniğinde üretilmiştir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş silmeler yer alır. Kilit yuvası kısmen kırık ve eksik olmak ile birlikte bunun da dövülerek el formunda bükülmesiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Tutamağın karşısında bulunan diğer kolun ucu yuvarlatılarak yarım daire şeklinde sonlandırılmıştır. Fibulanın iğnesi ise kırıktır (Figür 7).

Benzerleri: Öğün 1978: Lev. 31/15; Pedde 2000: Taf. 17: 234, Taf. 23/313, Taf. 23/320; Ayaz 2006: 26, Kat. No. 80; Belli 2010: 359; Çavuşoğlu 2015: Fig. 7/34; Bilir 2019: 102, Fig. 3/14-Type B.VIa.

Katalog No 8: Envanter No: 83 TMKC 6-4; Ölçüleri: Yük. 1.5 cm, Çap: 2 cm, İğne Uzun. Kırık.

Tanımı: Yarım daire gövdeli fibulada iğne kırık ve eksiktir. Döküm tekniğinde üretilmiş olan fibula yuvarlak kesitlidir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş birer silme görülür. Eserin gövdesinin üst bölümü daha şişkin olup bu bölümde bir adet kabartma bant bulunur. Kilit yuvası bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle yapılmıştır. El formunun baş parmağı belirgin olup diğer parmaklar linear çizgilerle belirginleştirilmiştir. Ayrıca bir önceki örnekte olduğu gibi bu fibulanın tutamağının karşısında bulunan diğer kolun ucu yuvarlatılarak yarım daire şeklinde sonlandırılmıştır (Figür 8).

Benzerleri: Belli 2010: 360.

Katalog No 9: Envanter No: 80 TMKC 9-51; Ölçüleri: Yük. 3 cm, Çap: 3.5 cm, İğne Uzun. 4.5 cm.

Tanımı: Yarım daire gövdeli fibula sağlam durumdadır. Döküm tekniğinde üretilmiş olan fibula yuvarlak kesitlidir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş üç adet silme bulunur. İğneyi oluşturan tel, gövdenin bir ucuna bir kez sarılarak bağlanmıştır. Fibulanın kilit yuvası ise bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuştur. Kilit yuvasında parmaklar belirgin olarak görülür. Fibulanın her iki kolunda silmelerin hemen üst tarafından gövdeye doğru linear tekniğinde süsleme bulunur. Ayrıca gövdenin üst kesiminin her iki tarafı kabartma tekniğinde dairelerle bezenmiştir (Figür 9).

Benzerleri:---

Katalog No 10: Envanter No: 81 TMKC 1-11; Ölçüleri: Yük. 2 cm, Çap: 1.5 cm, İğne Uzun. 2 cm.

Tanımı: Sağlam durumda olan fibula yarım daire gövdelidir. Döküm tekniğinde üretilmiş olan fibula yuvarlak kesitlidir. Fibulanın kolları üzerinde simetrik yerleştirilmiş üç adet silme yer alır. Kilit yuvası bir plakanın dövülerek el formunda bükülmesiyle oluşturulmuştur. İğneyi oluşturan tel, gövdenin bir ucuna iki kez sarılarak bağlanmıştır (Figür 10).

Benzerleri: Wartke 1990: 79/b; Tarhan 1994: Fig. 21/1; Stone – Zimansky 2003: 227, Fig. 11.15; San 2006: 52, Fig. 2/a; Belli 2010: 358; Özdemir 2019: Şek. 4/12; Göğtaş – İgit 2019: 546, Foto. 15.

Sonuç

En erken dönemlerden itibaren takının insanoğlunun hayatında önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir. Devletleşme süreci ve gelişen teknolojiye bağlı olarak takı üretiminde de gelişmeler kaydedilmiştir. Örneğin, Kassit ve Yeni Babil dönemi yazılı kaynakları, takı üretiminden sorumlu kişilere dair veriler içermektedir (Oppenheim 1949: 172). Yine Mezopotamya'nın yazılı kaynaklarında kuyumcu “*zadim*”, altın ustası “*kudim/kuttimum*” olarak geçmektedir (McIntosh 2005: 258). Ayrıca takı üretiminde “*kalıp hazırlayan, döküm yapan ve daha ince işler (süsleme) yapan profesyonel ustaların olduğu*” belirtilmiştir (Çavuşoğlu – Gökce – Işık 2014: 30). Elazığ Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılmış on adet fibulanın tamamı bronz üretimi olup döküm tekniğinde yapılmıştır. Büyük çoğunluğu bezemesiz olmakla birlikte bir örneğin tepe kısmında linear tekniğinde yapılmış yivler bulunur.

Bu bağlamda incelemiş olduğumuz fibulaların üretiminde de bir iş bölümünün olduğu muhakkaktır.

Eski Çağ'da takılar kadın, çocuk ve erkekler tarafından kullanılmıştır. Arkeolojik verilerden betim sanatı ve mezarlardan ele geçen veriler de bunu doğrulamaktadır. Takıların bir grubunu oluşturan fibulalar da cinsiyet ayrımı yapılmadan kullanılmıştır. İnsanoğlu için önemli bir aksesuar olan takıların sosyal statüyü de belirlediği de kabul edilen görüşlerdendir. Elazığ Müzesi'nden değerlendirmiş olduğumuz ve takıların bir grubunu oluşturan fibulalar satın alma yolu ile müzeye kazandırıldığı için buluntu yerleri ve durumları hakkında veri bulunmamaktadır. Bu nedenle fibulalardan hangilerinin krali, dini ya da halk kesimi tarafından kullanıldığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Arkeolojik verilerden fibulaların M.Ö. II. binden itibaren kıyafetlerin bir aksesuarı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Gordion'da kazısı yapılan kraliyet mezarında ele geçen fibulaların Frig kralının tören kostümünün önemli bir parçası olduğu önerilmiştir (Stronach 1959: 254). Yine Khorsabad (Muscarella 1967: pl. II/fig.1), Bor (Muscarella 1967: pl. III/fig. 2), Persepolis Apadanası (Muscarella 1967: pl. IV/fig. 3), İvriz kabartması, Zincirli kabartmalarında (Muscarella 1967: pl. VI/fig. 7) ve Maraş kabartmalarında da (Muscarella 1967: pl. VIII/fig. 8) fibulalar kıyafetin bir parçası olarak betimlenmiştir. İncelemiş olduğumuz fibulalar boyut açısından küçüktür. Bu bağlamda Elazığ Müzesi'nde sergilenen fibulaların elbiselerin uçlarını birleştirmenin yanı sıra kemer ya da kuşaklarda aksesuar olarak kullanıldığı da düşünülebilir. 82 TMKC 4-16 envanter numaralı fibulanın tepe kısmında bir halka mevcuttur. Olasılıkla bu halkaya zincir benzeri bir nesne takılmıştır. Urartu Dönemine ait bazı fibulalarda bu tür halka ve zincirlere rastlanır. Zahlhaas, *"bu tür fibulalarda ufak bir cımbız ve göz kalemi gibi süs eşyalarının takıldığı"* ileri sürmüştür (Zahlhaas 1991: 188, Res. 56-57). Üzerinde halka bulunan 82 TMKC 4-16 envanter numaralı fibula örneğinin de bu amaçla kullanılmış olması ihtimal dahilindedir.

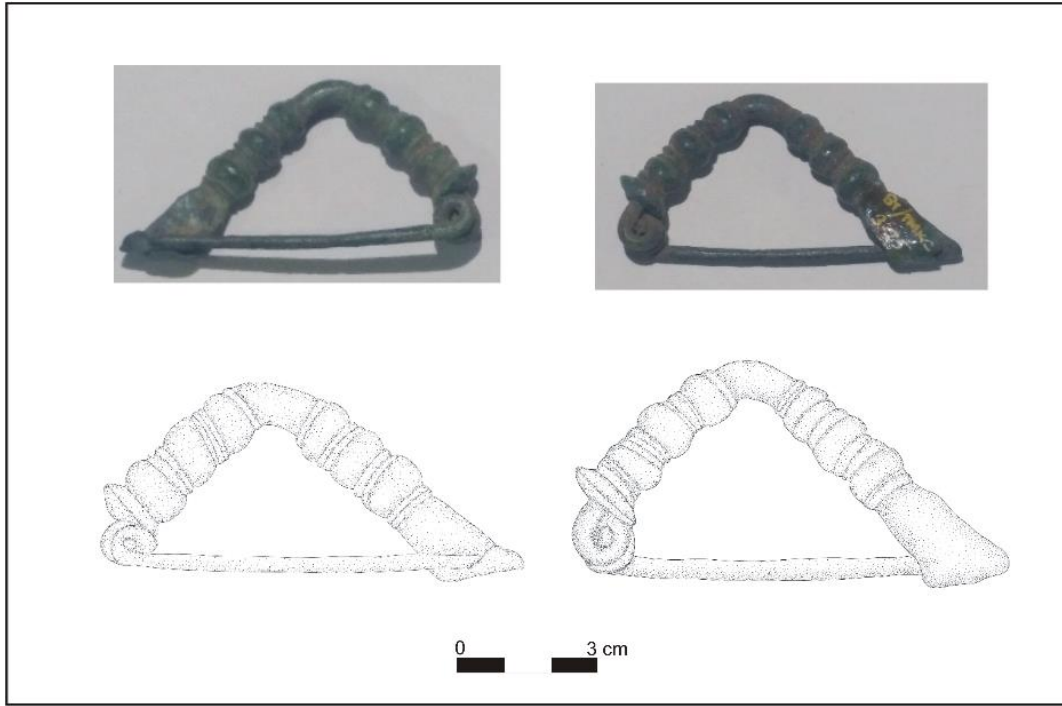
Fibulalardan üçgen formluların benzerlerine Anadolu'da M.Ö. I. bine tarihlenen Deve Hüyük II mezarlarında (Pedde 2000: Taf. 40/543), Lidar Höyük'te M.Ö. I. bine ait tabaka SS78'de (Pedde 2000: Taf. 57/785-786); Luristan'da (Pedde 2000: Taf. 70/1044); Kuzeybatı İran'da Hasanlu'da Period II'ye tarihlenen Gömü I'de (Muscarella 1988: 46, Fig. 52), Tepe Nush-i Jan'da yaklaşık olarak M.Ö. 8 yüzyılın son çeyreğine ait Period I'de (Muscarella 1988: 209, Fig. 317), Marlık'ta yaklaşık M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına tarihlenen mezar 36'da (Muscarella 1984: 416, Fig. 2); Kuzey Mezopotamya'da Khorsabad'da Yeni Assur Dönemine ait mekan J'nin 23 no'lu odasında (Pedde 2000: Taf. 66/961), Nimrud (Curtis 2013: Pl. LXXXVIII/1071-1072) ve Assur'da (Pedde 2000: Taf. 61/840) Yeni Assur dönemine ait tabakada rastlanır. Yarım daire formlu fibulaların benzerleri ise Anadolu'da Norşuntepe'de Demir Çağı'na tarihlenen 45 numaralı mezar (Schmidt 2002: 80, Taf. 76/976), Adilcevaz Urartu dönemi mezarlarında (Öğün 1978: Lev. 31/15), Lidar Höyük'te M.Ö. I. bine tarihlenen tabaka TT78'de (Pedde 2000: Taf. 17: 234), Urartu merkezlerinden Bastam (Pedde 2000: Taf. 23: 313), Toprakkale (Wartke 1990: 79/b), Van Kalesi (Tarhan 1994: Fig. 21/1), Ayanis (Stone – Zimansky 2003: 227, Fig. 11.15) ve Karmir-Blur'da (Pedde 2000: Taf. 23: 320), Murat Tepe Höyük'te Urartu dönemi mezarlarında (Özdemir 2019: Şek. 4/12), Urartu Nekropollerinden Van/Altıntepe KM 14 mezarı (Ayaz 2006: 26, Kat. No. 80) ve Van/Kalecik Nekropolü Ka.19 mezarından (Çavuşoğlu 2015: Fig. 7/34) bilinir. Bilimsel arkeolojik kazıların yanı sıra kaçak kazılar sonucu bulunmuş yurt içi ve yurt dışında sergilenen yarım daire formlu fibulalar da bulunur. Bu müzeler arasında Van (Belli 2010: 359-360), Bolu (Bilir 2019: 102, Fig. 3/14-Type B.VIa), Diyarbakır (San 2006: 52, Fig. 2/a), Ahlat (Göğtaş – İgit 2019: 546, Foto. 15) ve

Prähistorische Staatssammlung (Belli 2010: 358) Müzeleri gelir. Bu müzelerde bulunan ve çalışılan fibulalar Urartu Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Elazığ Müzesi koleksiyonunda bulunan ve üzerinde inceleme yaptığımız on adet fibula satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Söz konusu eserlerin buluntu durumları ile ilgili veriler bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmada fibulaların tarihlendirilmesinde benzer örneklerden yararlanılmıştır. Böylelikle fibulaları M.Ö. VIII.-VII. yüzyıllara tarihlendirebiliriz.

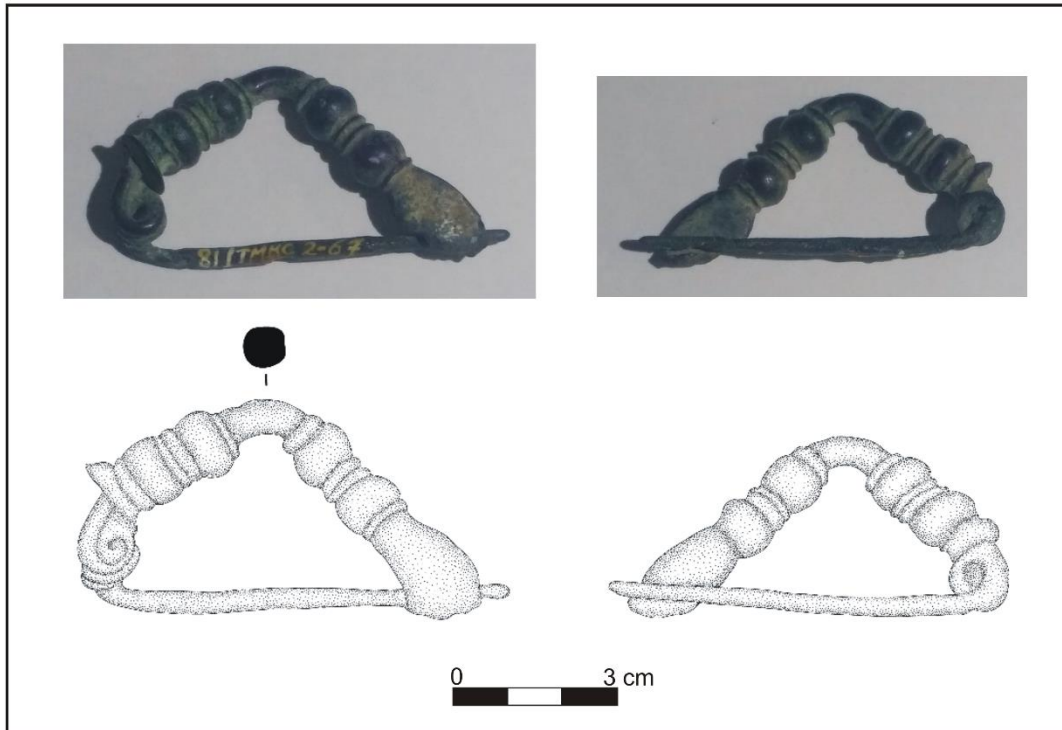
Kaynakça

- Ayaz 2006 G. Ayaz, *Van/Altın-tepe Urartu Nekropolü Takıları*, (Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Van.
- Belli 2010 O. Belli, *Urartu Takıları*, İstanbul.
- Bilir 2019 A. Bilir, "Bronz Fibulae of the Bolu Museum", *CEDRUS*, VII, 77-105.
- Bilir 2020 A. Bilir, "Kocaeli Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Fibula", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6/9, 23-34.
- Curtis 2013 J. Curtis, *An Examination of Late Assyrian Metalwork with Special Reference to Nimrud*, Oxbow Books, Oxford and Oakville.
- Çavuşoğlu – Gökce -Işık 2014 R. Çavuşoğlu, B. Gökce, K. Işık, "The Craftsmen and Manufacturers in the Urartian Civilization", *Anatolica*, XL, 23-45.
- Çavuşoğlu 2015 R. Çavuşoğlu, "Van Kalecik Nekropolünden Urartu Takıları", *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu Bildiriler II*, M. Işıklı, B. Can (eds.), 229-242.
- Erdan 2017 E. Erdan, "Aydın Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Frig Tipi Fibula", *Arkeoloji ve Sanat*, 157, 51-60.
- Göğtaş – İgit 2019 N. Göğtaş, İ. İgit, "Ahlat Müzesi'nde Bulunan Urartu Dönemi Madeni Takılar", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/17, 535-552.
- Mcintosh 2005 J. R. McIntosh, *Mesopotamia New Perspectives*, Santa Barbara.
- Muscarella 1964 O. W. Muscarella, "Ancient Safety Pins", *Expedition*, 6/2, 34-40.
- Muscarella 1965 O. W. Muscarella, "A Fibula from Hasanlu", *AJA*, 69/3, 233-242.
- Muscarella 1967 O. W. Muscarella, *Phrygian Fibulae from Gordion*, London.
- Muscarella 1984 O. W. Muscarella, "Fibulae and Chronology, Marlik and Assur", *Journal of Field Archaeology*, 11/4, 413-419.
- Muscarella 1988 O. W. Muscarella, *Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art*, New York.

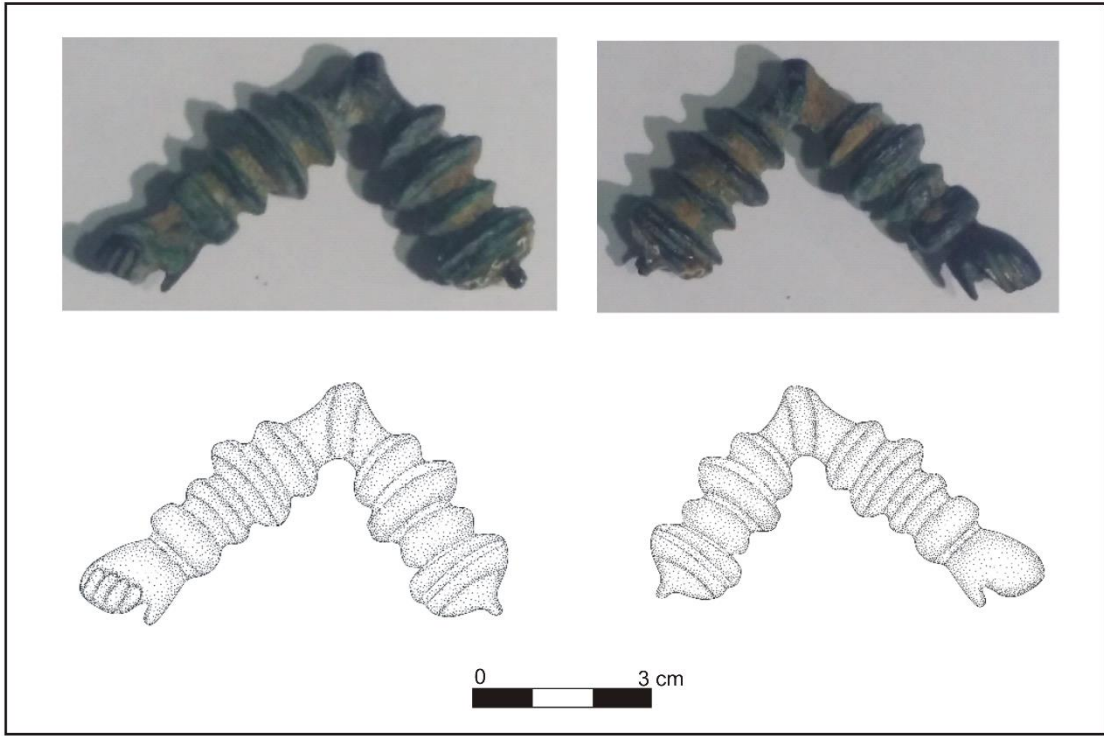
- Muscarella 2007 O. W. Muscarella, "Frig Fibulaları (Phrygian Fibulae)", *Friglerin Gizemli Uygarlığı (The Mysterious Civilization of the Phrygians)*, H. S. - T. T. Sivas (eds.), İstanbul, 173-179.
- Oppenheim 1949 A. L. Oppenheim, "The Golden Garments of the Gods". *Journal of Near Eastern Studies*, 8, 172-193.
- Öğün 1978 B. Öğün, "Die Urartäischen Gräber in der Gegend von Adilcevaz und Patnos", *Reprinted from the Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, 61-67.
- Öğün 1979 B. Öğün, "Urartäischen Fibeln", *Akden Des VII. Internationalen Kongresses Für Iranische Kunst und Archäologie*. München, 7-10 September 1976, Berlin, 178-188.
- Özdemir 2019 A. Özdemir, "Murat Tepe'de Ele Geçen Urartu Dönemi Metal Eserleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/18, 731-749.
- Pedde 2020 F. Pedde, *Vorderasiatische Fibeln Von der Levante bis Iran*, Germany.
- San 2006 O. San, "Diyarbakır Müzesinde Yer Alan Urartu Tunç Fibulaları", *Olba*, XIII, 35-54.
- Schmidt 2002 K. Schmidt, *Norşuntepe Kleinfunde II*, Verlag Philipp Von Zabern, Mainz Am Rhein.
- Stone – Zimansky 2003 E. C. Stone, P. Zimansky, "The Urartian Transformaiton in the Outher Town of Ayanis", *Archaeology in the Borderlands, Investigations in Caucasia and Beyond*, A.T. Smith ve K.S. Rubinson (eds.), Los Angeles, 213-228.
- Stronach 1959 D. Stronach, "The Development of the Fibula in the Near East, *Iraq*, 21/2, 180-206.
- Tarhan 1994 M. Taner, "Recent Researches at the Urartian Capital Tushpa", *Tel Aviv*, 21/1, 22-57.
- Tekin 2018 H. Tekin, *Madeni Eser Tipolojisi*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Tekocak 2012 M. Tekocak, "Akşehir Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Bronz Fibula", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 27-42.
- Wartke 1990 R. B. Wartke, *Toprakkale Untersuchungen zu den Metallobjecten im Vorderasiatischen Museum zu Berlin*, (=Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients 22), Berlin.

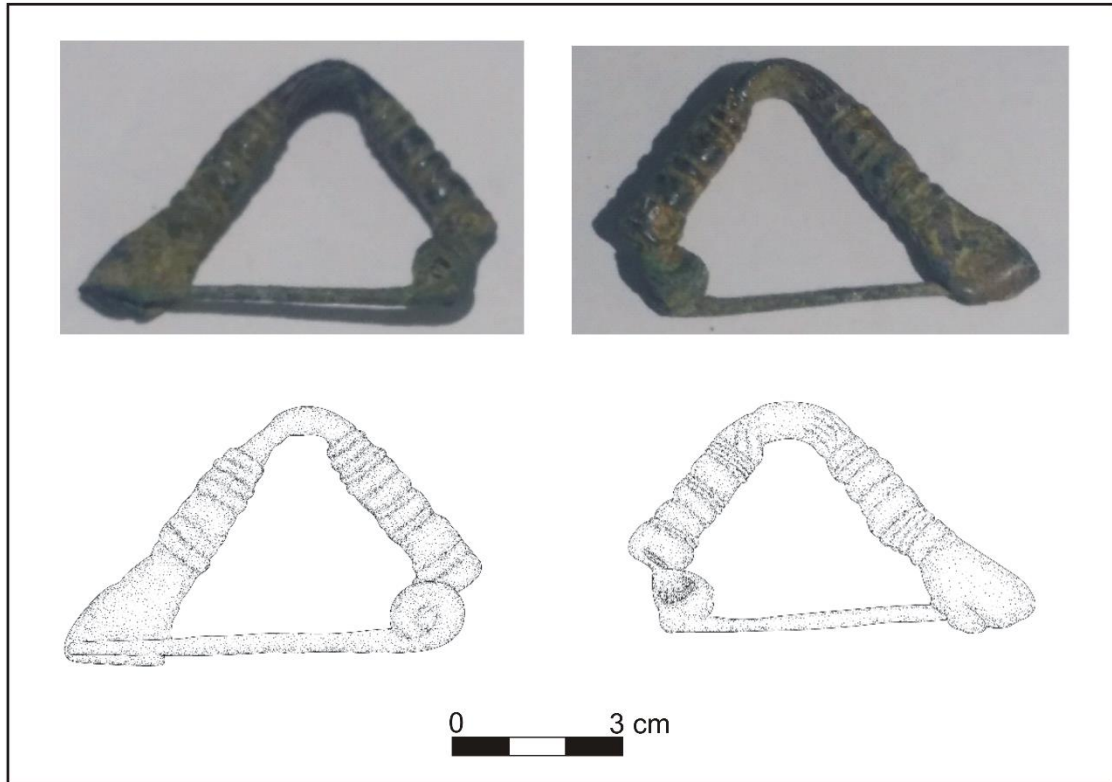
Figür 1- (Env. No. 81 TMKC 3-25)

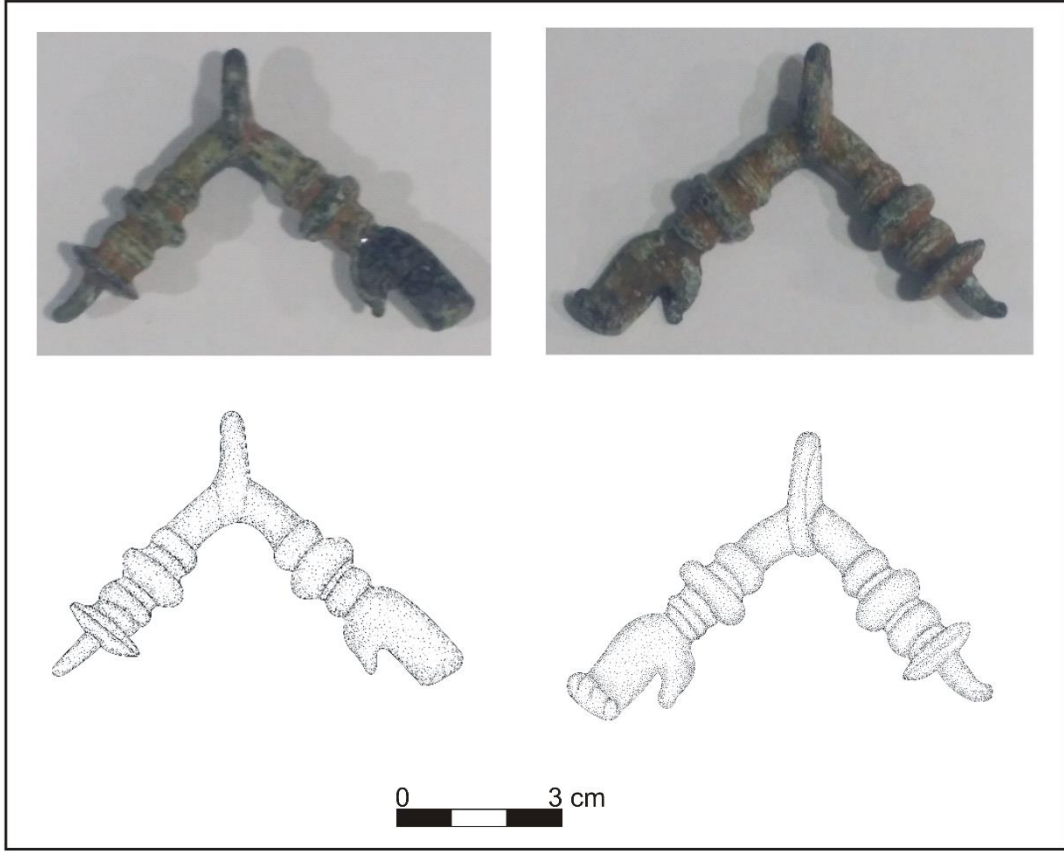
Figür 2- (Env. No. 81 TMKC 2-67)

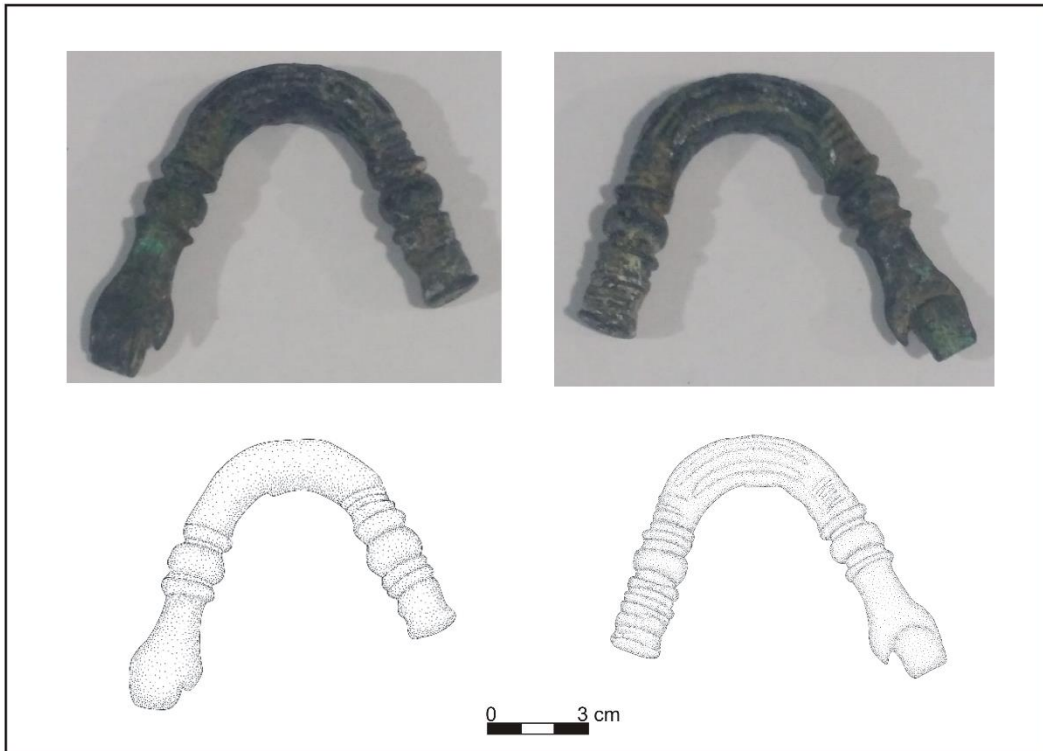
Figür 3- (Env. No. 81 TMKC 3-23)

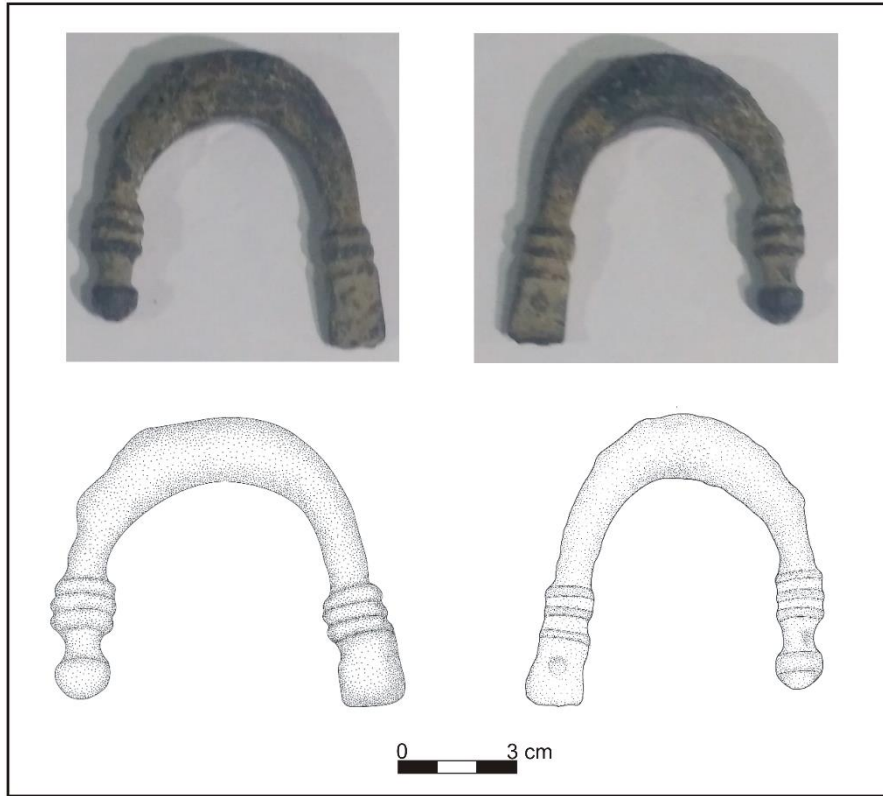
Figür 4- (Env. No. 81 TMKC 3-24)

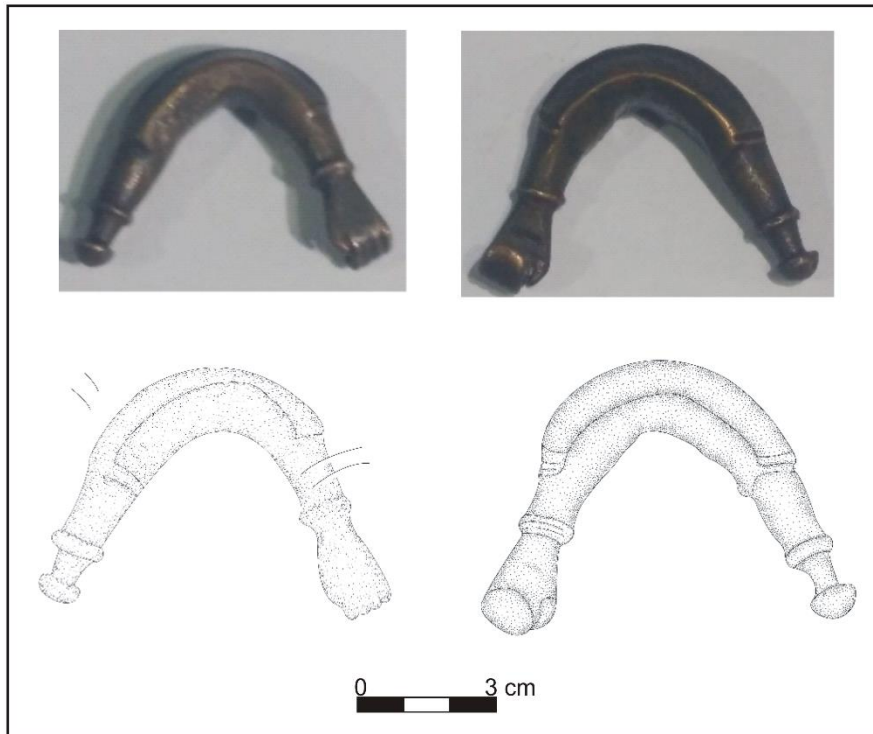
Figür 5- (Env. No. 82 TMKC 4-16)

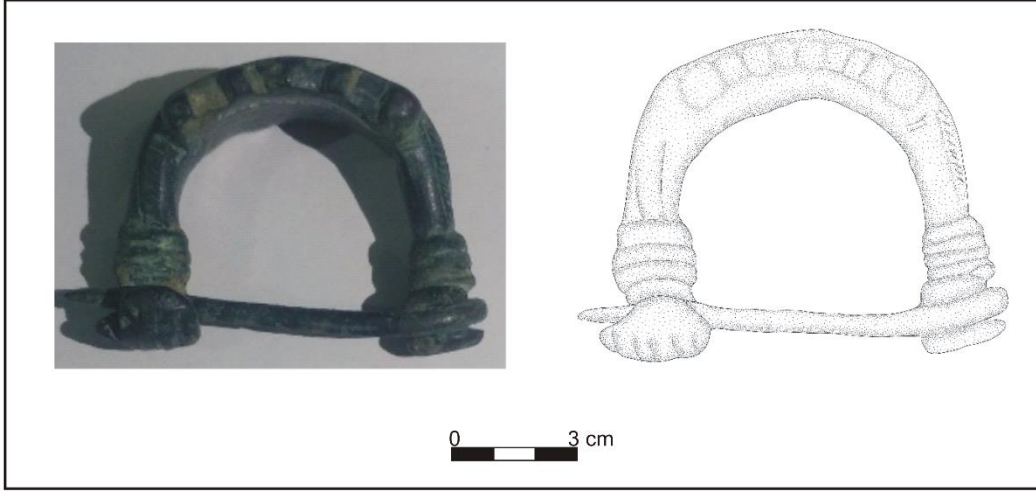
Figür 6- (Env. No. 82 TMKC 5-1)

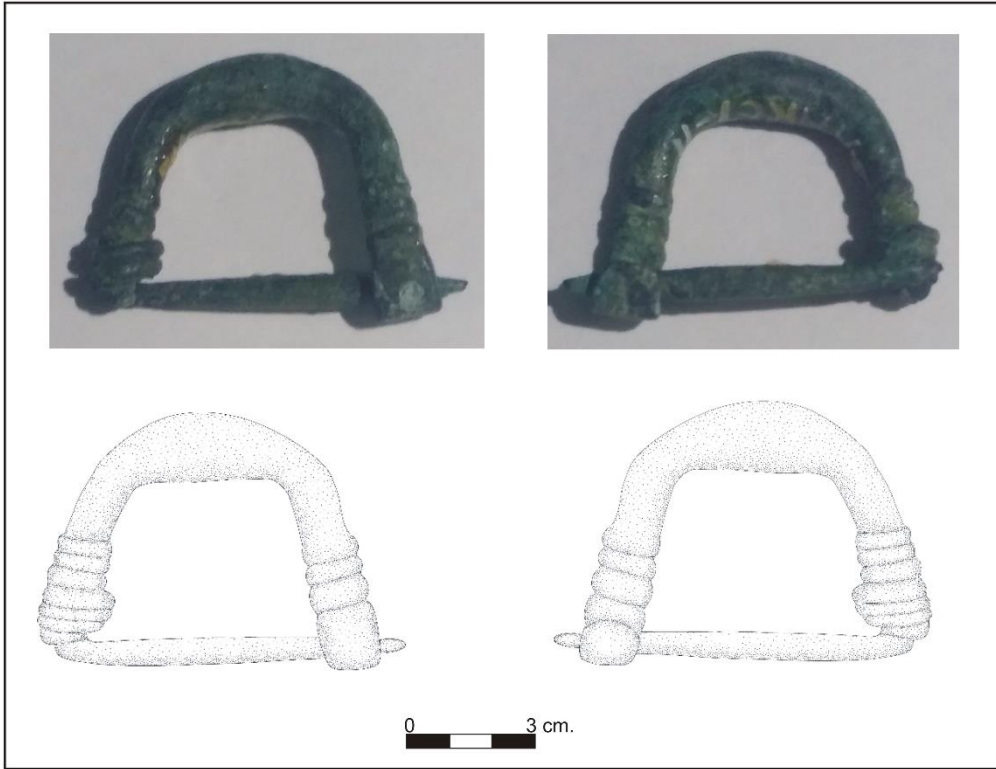
Figür 7- (Env. No. 82 TMKC 5-2)

Figür 8- (Env. No. 82 TMKC 6-4)

Figür 9- (Env. No. 80 TMKC 9-51)

Figür 10- (Env. No. 81 TMKC 1-11)